

Eduardo Valenzuela

A Chilei Pápai Katolikus Egyetem Szociológiai Intézetének tanszékvezető professzora, az egyetem Társadalomtudományi Karának dékánja. Kutatási területe a vallás, a család és az erőszak szociológiája; a szexuális visszaélések és a kábítószerfüggőség szakértője. Tanulmányát folyóiratunk számára készítette.

Zelei Dávid fordítása

A szexuális visszaélések okozta válság Chilében

Chile a katolikus klérus szexuális visszaéléseivel kapcsolatos világválság különleges eseteként vált ismertté. Ferenc pápa 2018-as látogatása rosszul sült el: a harminc éve II. János Pál pápát fogadó tömegek megfogyatkoztak, és felszínre tört a chilei katolikusok – egyházi hatóságok által sokáig figyelmen kívül hagyott – elégedetlensége a Juan Barros nevével összefonódó visszaélések okozta válsághelyzet kezelésével kapcsolatban. Juan Barrost annak ellenére nevezték ki az ország déli részén található, közepes méretű város, Osorno püspökévé, hogy közismerten közel állt az El Bosque de Santiago plébánia nagyhatalmú papjához, Karadima atyához, akit néhány évvel korábban helyeztek vád alá és ítélték el szexuális visszaélés miatt. Látogatását követően Ferenc pápa elismerte, hogy félretájékoztatták a chilei helyzettel kapcsolatban, s Charles Scicluna érseket és Jordi Bertomeut bízta meg azzal, hogy a helyszínen gyűjtse össze a több éve elhanyagolt áldozatok panaszait és tanúvallomásait, ezzel egy időben pedig elfogadta az összes chilei püspök lemondását, melyekből sok, így Barros püspöké is, hatályossá vált.

A Karadima-ügy az egyházi keretek közt elkövetett chilei abúzusok válságának csúcsát jelentette. Karadima lelkipásztori sikereket ért el és az életszentség híre övezte Santiago jómódú negyedében található plébániáján, ami vonzotta a chilei társadalmi-gazdasági elit fiataljait. Rengeteg kellemetlenség árán végül kiderült, hogy a Karadima-ügyben a szektás elhajlás, a hatalommal való visszaélés és a szexuális agresszió jegyei keveredtek. Az El Bosque plébániából zárt, exkluzív és vallási kiválóságára érzékeny csoport lett, mely olyan vezetőnek rendelte alá magát, aki egyre jobban elszívta tagjai szabadságát – többnyire fiatal férfiakét, akikből később papok, sőt, ahogy Juan Barros esetében láthattuk, püspökök lettek. A Karadima elleni vizsgálat az előző évtized utolsó éveiben zajlott, és miután a sajtóbotrányt követően a közvélemény is megismerhette, végül klerikusi állapota felfüggesztésével (és későbbi eltiltásával) zárult.

A következő évtized azonban tele volt kétségekkel és bizonytalansággal a mindenütt felbukkanó, szexuális visszaélésekkel kapcsolatos ügyek büntetőjogi kezelésével kapcsolatban. Az egyházi hatóságok általában vonakodtak nyilvánosságra hozni a jelentett eseteket, hitelesnek elismerni és támogatni az áldozatokat, és még kevésbé mutattak hajlandóságot arra, hogy biztosítsák számukra a megfelelő jóvátételt. Ha a Karadima-ügy a papságon belüli szexuális visszaélések chilei válságának legszembetűnőbb megnyilvánulása, akkor a Barros-ügy az egyházi hatóságok ezzel szemben tanúsított közönyéé. Nem egyedi, kivételes esetekről van azonban szó.

A santiagói katolikus egyetem Chilei Katolikus Egyház Válságát Elemző Bizottságának jelentése¹ 194 olyan elkövetőről (főként papról) gyűjtött adatokat, akikkel szemben hiteles panasz érkezett (vagy akiket valóban el is ítélték) kiskorúakkal szembeni szexuális visszaélés miatt – ez az elmúlt ötven évben egyházi szolgálatot teljesítő összes pap 3,6 százalékának felel meg, ami hasonló a világ többi részéhez.

Az abúzusok leleplezésének üteme nagymértékben felgyorsult az említett pápai megbízás után, s az egyházmegyei és szerzetesi papság újabb magas rangú egyházi személyek érintettségét tárta fel. A jezsuita Poblete atya elleni panasz, aki hosszú ideig a Szent Alberto Hurtado által alapított, a chilei egyház legfontosabbnak tartott szociális tevékenységet folytató Krisztus Otthona-mozgalom káplánja volt, épp akkora megdöbbenést keltett, mint a Karadima-ügy. De a válság intézményi kezelését is számos súlyos hiba övezte. A közvélemény egyértelműen úgy ítélte meg, hogy a hatóságok (a püspökök és a szerzetes intézmények elöljárói egy olyan országban, ahol a papság fele szerzetes) nem az áldozatokkal törődtek, hanem a papokat védték, és kíméletlenül megvonták a nagy tekintélynek örvendő katolikus egyház iránti bizalmukat, melyet az emberi jogok védelme melletti határozott kiállásával szerzett Augusto Pinochet katonai diktatúrája (1973–1989) idején.

Karadima elítélésének idején (2011-ben) a katolikusok 72 százaléka, köztük a nem gyakorló hívő katolikusok 59 százalékával úgy vélte, hogy az egyház abúzussal vádolt papokat rejtegetett vagy védett; az évtized végére ez a szám 83 százalékra emelkedett, ami mára a nem gyakorló katolikusok 76 százalékát teszi ki.² A katolikus egyház iránti közbizalom nyomasztóan csökkent: a Latinobarómetro 1995-ös kimutatása még 80 százalékot meghaladó bizalmi indexet mutat, ami aztán 2020-ra 29 százalék alá zuhant.³ Ennek a visszaesésnek nagyon pontos kulcspillanatai az abúzus-válság tetőpontjai: Tato atya 2003-as elítélése (az első nyilvánosságra került papi nemierőszak-ügy), Karadima visszaéléseinek publikussá válása 2010-ben és a Poblete atyával szemben benyújtott panaszok 2019-ben. Ezek a fordulópontok azt mutatják, hogy a bizalmi válság szorosan összefügg azzal a negatív reklámmal, amit az egyház az abúzusok lelepleződése és az őszinte, tisztességes válságkezeléssel kapcsolatos nehézségek miatt kapott.

A chilei szexuális visszaélések okozta válság egybeesett egy széleskörű szekularizációs folyamattal, melynek következtében a magukat katolikusnak vallók aránya – a Chilei Pápai Katolikus Egyetem bicentenáriumi felmérésének legfrissebb adatai szerint – a válság hajnalán mért 70 százalékról 51 százalékra esett vissza.⁴ A chilei adatok a semmilyen vallással nem azonosulók arányának emelkedésére is rámutatnak, hiszen számuk a 2007-es 14 százalékról 2022-re 26 százalékra nőtt, miközben az evangélikál keresztények (a legnépesebb chilei protestáns felekezet) aránya 12 százalék és 16 százalék között ingadozott ugyanebben az időszakban. A számok közti eltérések a fiatalok esetében is drámaiak voltak: a bicentenáriumi felmérés ugyanezen adatsora szerint a magukat katolikusnak valló fiatalok aránya 63 százalékról

---

¹ Comisión UC para la el Análisis de la Crisis de la Iglesia Católica en Chile: *Comprendiendo la Crisis de la Iglesia en Chile*. (Documento de Análisis) Pontificia Universidad Católica de Chile, 2020. Online elérhető: <https://teologia.uc.cl/wp-content/uploads/2022/09/documento-de-analisis-comprendiendo-la-crisis-de-la-iglesia-en-chile.pdf>

² Instituto de Sociología de la Pontificia Universidad Católica de Chile: *La Iglesia en la mira de la opinión pública. Serie 2010–2012 y 2018*. Kéziratban.

³ A Latinobarómetro 18 latin-amerikai ország évi körülbelül 20 ezer interjúján alapuló közvéleménykutatás. Lásd: www.latonobarometro.org

⁴ A Nemzeti Bicentenáriumi Felmérés évente ismételt, a chilei lakosság körében végzett reprezentatív mintavételű közvélemény-kutatás. Pontificia Universidad Católica de Chile: serie 2006–2022. Lásd: www.encuestabicentenario.uc.cl

43 százalékra esett vissza az elmúlt tizenöt évben, míg a semmilyen vallást meg nem jelölőké 19 százalékról 33 százalékra nőtt. Amint azt számos más ország esetében kimutatták, a tömeges szekularizáció folyamata – az elitoktatástól eltérően – nem hitetlenséget (ateizmust vagy agnoszticizmust), hanem elsősorban az egyházakhoz való kötődés hiányát jelenti (*believing without belonging*, ahogy Grace Davie fogalmaz az angol szekularizációról szóló, jól ismert könyvében),⁵ ami a chilei esetre is igaz. A vallást nem gyakorlók közel kétharmada ugyanakkor őriz keresztény gyökerű vallásos meggyőződéseket, bár alig végez kifejezetten vallásos tevékenységet.

Az észak-amerikai kontextussal szemben⁶ Chilében nem észlelhető számottevő szubsztitúciós hatás, vagyis nem egyértelmű a szexuális zaklatási válság hatására bekövetkező felekezetváltás. A zömében pünkösdi jellegű evangelikál felekezetek a legszegényebb, társadalmilag legkiszolgáltatottabb területeken tevékenykednek, ahol a válság vallási hatása kevésbé volt nyilvánvaló. A búcsú, mely hagyományosan a szegények vallásosságának fontos eleme, csekély papi közvetítéssel biztosít vallási élményt, így a papság válsága kevésbé befolyásolja. A chilei szekularizációs mintázat nagyon hasonlít az olyan európai országokéhoz, ahol a többségi vallás megléte miatt csekély volt a vallási pluralizmus és mobilitás. Azok számára, akik ilyen helyzetekben kiábrándulnak az egyházból vagy eltávolodnak egy felekezettől, nincsenek elfogadható helyettesítési alternatívák, így a „semmilyen vallást nem gyakorló, semelyik felekezettel nem azonosuló” csoportba menekülnek.⁷

A katolikusok templomba járási kedvét sem hagyta érintetlenül a helyzet. A bicentenáriumi felmérés adatsora szerint az elmúlt tizenöt évben a legalább heti rendszerességgel templomba járó katolikusok aránya 19 százalékról 8 százalékra csökkent (bár a legutóbbi mérés során visszaállt 12 százalékra). A vallásgyakorlás ilyen mértékű hanyatlása még súlyosabb annak tükrében, hogy a katolikus lakosság csökken, és fontos lett volna megtartani a nem gyakorló hívőket. Mindazonáltal a templomba járási adatok súlyosan megszenvedték a helyzetet, ami jól mutatja a vallásgyakorlás papi közvetítésének erodálódását. Sok katolikus kitart a felekezete mellett, azaz katolikusnak vallja magát, vallását azonban a maga személyes módján gyakorolja, kivonva magát a templom által kínált szentségek felvételéből. Chilében történetileg mindig is csekély mértékű volt a templomba járás gyakorisága, és az embereknek alig volt eleven kapcsolatuk papokkal. Chilében sosem létezett az a „plébániai-központú kultúra”, amelyről Danièle Hervieu-Léger beszél,⁸ vagyis a plébániák sűrű és szoros hálóját, amelyet az emberek és a közösség életét hatékonyan szervező pap vezet. A kontinens többi részéhez hasonlóan a kevés pap és a hatalmas terület itt is jó magyarázattal szolgálnak erre. A vallási élet papi közvetítése szinte mindig csekély és bizonytalan volt, a nagy ünnepek és az átmeneti rítusok köré épült, ami a személyes vallásosság (a továbbra is igen gyakori személyes imádság) és főképp a népi vallásosság, népi jámborság megnyilvánulásainak a megőrzését eredményezte. Summa summarum: a templomba járás csekély mértékének következtében a vallásgyakorlás templomon kívüli – otthoni vagy valamely szent helyen megvalósuló – formái váltak szokványossá és társadalmilag elfogadottá.

---

⁵ Grace Davie: *Believing Without Belonging*. Social Compass 1990/37, 456–469. Lásd még: *Religion in Britain since 1945*. In: *Believing Without Belonging. Variations on the theme en Grace Davie*. Blackwell Publishing, Oxford, 1994, 93–116.

⁶ Daniel M. Hungerman: *Substitution and Stigma: Evidence on Religious Markets from the Catholic Sex Abuse Scandal*. American Economic Journal: Economic Policy, Vol. 5, No. 3 (2013) 227–253.

⁷ Peter Berger – Grace Davie – Effie Fokas: *Religious America, secular Europe? A theme and variations*. Ashgate, Aldershot, 2008.

⁸ Danièle Hervieu-Léger: *La Religión, hilo de la memoria*. Herder Editorial, S.L, Barcelona, 2005.

A válság általános hatását az utolsó előtti, 2021-es bicentenáriumi felmérés kísérli meg megbecsülni: a katolikusok azon harmadának, akik már nem vallják magukat hívőnek, körülbelül 75 százaléka a szexuális visszaélések okozta válsággal magyarázza elégedetlenségét; a katolikusoknak az a mintegy fele pedig, akik szinte már egyáltalán nem járnak templomba, vagy ritkábban járnak, mint korábban, csaknem felerészben a visszaélések okozta csalódottságának tulajdonítja a döntését. Bár mindig nehéz elkülöníteni a szekularizációs folyamatokat legjobban magyarázó kohorszhatásokat (a hit apáról fiúra való átörökítésének nehézségei, a korszak és a kontextus hatásai), a chilei adatok azt mutatják, hogy a válság jelentős (bár pontosan nehezen megbecsülhető) hatást gyakorolt a chileiek vallással kapcsolatos magatartására.

A chilei eset viszont azt is megmutatja, hogy nem csökkent a katolikus iskolákba való beiratkozások száma: még azoknak a szerzetesrendeknek az iskolái is megőrizték presztízsüket és más iskolákkal szembeni előnyüket, ahol súlyos iskolai visszaélések fordultak elő, mint a szaléziaiak, a maristák, és kisebb mértékben a jezsuiták. A (később abúzus miatt elítélt) mexikói pap, Marcial Maciel által alapított kiváló iskoláinak köszönhetően Chilében is igen elterjedt rend, a Krisztus Légiója esete egyedi: bár a rend legfontosabb chilei papját is elítélték abúzus miatt, a szülők viszonya a rend iskoláihoz alig szenvedett kárt. Ezt az anomáliát az iskolai beiratkozás merevsége és a megfelelő iskolai alternatívák hiánya magyarázhatja. De oka lehet az is, hogy a laikusok vették át a vezető szerepet a katolikus iskolák igazgatásában, amelyek így elvesztették a korábban megszokott papi közvetítés jelentős részét. Ami az adományokat illeti, a vallásgyakorlás csökkenésével párhuzamosan a templomi hozzájárulások is jelentősen visszaestek, a társadalmi célú adományok ugyanakkor egyáltalán nem. Itt is van azonban egy egyedi eset: az ország legfőbb katolikus jótékonyági szervezete, a Krisztus Otthona, amelynek mélységesen csalódnia kellett hosszú évekig szolgáló káplánjában és a főpénztárnokában. A chilei katolikus egyház oktatási és szolidaritási presztízse viszonylag sértetlen maradt, nagyrészt azért, mert a papság válsága által kevésbé érintett laikusokhoz kötődik.

Chile esete felhívta a figyelmet arra, milyen mély a papi abúzusok által okozott válság az országban. A probléma volumene nem tűnik sokkal nagyobbnak a máshol tapasztalhatónál (a papok nagyjából 4 százalék érintett, bár a chilei esetben kiemelkedik a hírneves érintettek száma). Az egyházi hatóságok ügyetlen, leplezésre építő reakciója sem kirívó: ugyanez történt máshol is, ahol ugyanolyan nehézségek jelentkeztek az abúzusok áldozatainak elismerésében, támogatásában és kárpótlásában. De mi teszi Chile esetét kivételessé? A katolikus egyház válsága a fejlett, nagy, északi országokra is kiterjedt, amelyek több évtizeden át tartó, komoly szekularizációs folyamatokon mentek keresztül, ezért komolyan felmerült a gyanú, hogy a válság hátterében a késő modernitást kísérő kulturális változások és lazuló erkölcsök állhatnak. Mindez kedvező környezetet biztosít a morális határok feszegetéséhez és átlépéséhez, ami túlzottan kiszélesíti a személyes autonómia terét, eltörli a bűn és a rossz kényszerítő értelmét, és az egyházi kultúrába is behatol, sőt talán jelentősen el is torzítja, meg is rongálja azt. Ez a kontextualista hipotézis azonban nem áll Chilére. A legtöbb elítélt papot a nyolcvanas-kilencvenes években szentelték fel, éles ellentétben Észak-Amerikával, ahol az abúzusok zöme a zűrzavaros hatvanas-hetvenes években kiképzett papokhoz köthető, akik távol álltak a zsinat utáni kilengésektől. A Karadima-ügy ilyen értelemben is emblemikus: az abúzus pontosan (bár nem kizárólagosan) olyan szerzetes intézményekben és vallási szervezetekben történt, amelyeket kifejezetten a szekularizmus leküzdésére és számos régi, elfeledett tan felelevenítéséért alapítottak. A liberalizmus gyanúja sem merülhet fel Maciellel, Figarival vagy Karadimával kapcsolatban, ahogy a latin-amerikai kontextus tekintetében sem, amelyben ezek a kihágások megtörténtek. A chilei eset határozottan rámutat a válság globális jellegére, mely érvényesülésének kontextusától függetlenül minden egyházat érint, ez pedig arra késztet, hogy a válság okait inkább magában az

egyházi struktúrában, mint azon kívül keressük. Ferenc pápa számos szövegben mutatott rá erre a különbségre, de legjobban *Levél Isten chilei zarándoknépéhez* című írásában (2018),⁹ ahol először hívja fel a figyelmet a klerikalizmusra mint a „visszaélés és leplezés kultúrájának”¹⁰ forrására, ezzel pedig széles körű vitát nyit a jövő egyházában betölthető papi küldetés hatóköréről és értelméről.

---

⁹ A levél magyarul is olvasható Tóta Péter Benedek fordításában: *Ferenc pápa levele Isten Zarándok Népehez Chilében*. Pannonhalmi Szemle, 2018/3, 3–10.

¹⁰ Uo. 7.